

SIYOSAT NAZARIYALARIGA NORMATIV QIYMATIY YONDASHUVLAR

Niyozov Nurillo G'afurjon o'g'li

*Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti
Siyosatshunoslik yo'nalishi 3-kurs talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada normativ qiymat tushunchasi uning elementlari. Siyosat falsafasi normativ qiymatli yondashuvning asosi sifatida. Utilitarizm va liberalizm me'yoriy qiymatli element sifatida. Davlat jamiyatning strategik rivojlantirish siyosiy qadriyatlarini yo'riqnomalarini ishlab chiqishni nazarda tutadi.*

Kalit so'zlar: *Ulitarizm, me'yor-axloq, normative yondashuv, me'yoriy-qiymatli yondashuv, mantiq va axloq.*

KIRISH

Normativ qiymatli yondashuv siyosiy hodisalarni ularning yaxshilik va yomonlik, adolat, umumiy yaxshilik va shunga o'xshash axloqiy mezonlarga muvofiqligi nuqtai nazaridan baholashni o'z ichiga oladi. siyosiy bilimni hechqachon qadriyatlar tizimidan tashqarida ko'rilmaydi. Amalda haqiqiy siyosatni tushunish ya'ni unda nima bor nima bo'lishi kerakligi uning kordinatalarida vujudga keladi. Hamda bu siyosatni ko'rsatma yoki tavsiya sifatidagi sifat pazitsiyasini ifodalaydi. Ushbu yondashuv siyosiy tuzilish idealini va uni hayotda amalga oshirish usullarini ishlab chiqishga qaratilgan. U axloqiy me'yorlar va qadriyatlardan kelib chiqib, ularning asosida siyosiy hayot qurishni talab qiladi. Biz me'yoriy jihatdan hukm qilmoqchi bo'lgan dunyo, biz ijobiy tushuntirmoqchi bo'lgan dunyo. Bundan tashqari, barcha me'yoriy nazariyalar o'zlarining asosiy taxminlari bo'yicha ijobiy bayonotlarga ega. Shu sababli, dastlabki sozlashlarning noaniqligi tufayli tartibga soluvchi talablarning uslubiy talablari boshqa yondashuvlarning uslubiy talablariga nisbatan qat'iyroqdir. Aksariyat siyosiy va falsafiy tushunchalar qiymat postulatlarini asosida qurilganligi sababli, misol sifatida biz me'yoriy qiymat yondashuvining ko'p yo'nalishlilikini ko'rsatadigan faqat ba'zi nazariyalarni ko'rib chiqamiz. Shunday qilib, me'yoriy-qiymat metodologiyasidan foydalanadigan nazariya siyosiy xatti-harakatlar uchun ma'lum ko'rsatmalar va retseptlarni ishlab chiqadi. Bu erda qiymat talqini bilan bog'liqlik mavjud, chunki direktivalar eng yuqori qiymatlarga asoslangan bo'lishi kerak. Turli davrlarda me'yoriy metodologiyaga mos siyosiy nazariyalar Platon, J.Lokk, K.Marks, shuningdek, L.Straus, X.Arendt, B.Barri va boshqalar tomonidan yaratildi. Bundan keyin siyosatshunoslik rivojlanishi bilan yangi yondashuvlar paydo bo'ldi. XIX asrda allaqachon me'yoriy qiymat yondashuvi tanqid qilindi. Buning jiddiy sabablari bor edi, bir tomondan, olimlar G'arb jamiyatlarining zamonaviy demokratiya modeliga, hokimiyatning insonparvarlik tashkiloti va uning jamiyat bilan munosabatlariga bosqichma-bosqich harakatini ifodalovchi bir qator g'oyalarni ishlab chiqdilar. Boshqa tomondan, siyosiy tafakkur ham o'ziga maftun etgan, birlashtirgan, lekin keyinchalik

ma'lum bo'lishicha, jamiyatni millatchilik, qarama-qarshilik pozitsiyalariga qaytaradigan g'oyalarni ham ilgari surdi. Normativizm o'z oqibatlariga qarama-qarshi bo'lib chiqdi. Uning ortidan romantik, ammo xavfli loyihalarga, ijtimoiy o'zgarishlarni asoslashga olib keladigan turli xil utopiyalar tug'ildi, buning uchun haqiqiy asos yo'q. Siyosatshunoslikdagi me'yoriy-qiymatli yondashuvning asosiy kamchiligi voqelikni ideal nuqtai nazardan baholash bo'lib, uning haqiqiyliги doimo savol ostida qoladi. Ideallarning hayot haqiqatidan, o'ziga xos empirik bilimlardan ajratilishi, ayniqsa, inqilobiy qo'zg'olonlardan keyin ularga nisbatan shubhali munosabatni keltirib chiqardi. Bunday tizim yaratilgan. U rivojlanayotgan farovonlik davlati va ikkinchi avlod huquqlari yoki ijtimoiy huquqlarni o'z ichiga oldi. Bu yerda ijtimoiy huquqlarning tan olinishi davlatchilikning ijtimoiylashuvi uchun katalizator bo'ldi. Ijtimoiy huquqlar nafaqat yangilanibgina qolmay, balki davlat ijtimoiy siyosati tamoyillariga aylantirilib, ular yordamida amalga oshirilmoqda. Ushbu tizim xalqaro miqyosda ham mustahkamlandi. 1948-yilda Xalqaro mehnat tashkiloti hujjatlarini umumlashtiruvchi va birlashtiruvchi Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi, 1966-yilda esa qabul qilindi. 19-asrda. Normativ-qiymatli yondashuv siyosiy tizimning ideallari va axloqiy me'yorlariga e'tibor qaratish istagi uchun jiddiy tanqid qilina boshladi. Normativ-qiymatli yondashuvning ko'plab muxoliflari odamlarning axloqiy tanlovlari har doim ham haqiqatni ob'ektiv aks ettirmasligidan kelib chiqadi. Boshqalar, axloqiy takliflar har qanday ma'noga ega bo'lishi mumkinligiga va aslida hayot faktlaridan kelib chiqishiga shubha qilishadi. Va nihoyat, ba'zi tadqiqotchilar siyosatda axloq haqida fikr yuritish muhimligini umuman inkor etadilar. Oxir oqibat, me'yoriy-qiymatli yondashuv tanqidchilari aniq aksiologik kontekstga ega bo'lgan ilmiy bilimlar mafkuraviy munosabat va qadriyat yo'nalishlariga bog'liqligi tufayli uning asosiy zaifligini tashkil qiladi, degan fikrga qo'shiladilar. Normativ-qiymatli yondashuvda haqiqat juda odatiy (lotincha conventio - "shartnoma, kelishuv" dan), shuning uchun uning asosida ishlab chiqilgan tushunchalar ko'pincha mafkuraviy xususiyatga ega bo'ladi. Sovet Ittifoqida ijtimoiy jarayonlarni bilish uchun daxlsiz uslubiy asos bo'lib xizmat qilgan marksistik-lenincha nazariya bugungi kunda o'zining muhim evristik salohiyatiga qaramay, uning bir qator qoidalari adolatli tanqidga uchraganiga yorqin misoldir. Shu bilan birga, me'yoriy yondashuv siyosiy borliqni o'rganishning asosiy metodologiyalaridan biri bo'lib qolmoqda. Tadqiqot usullarining doimiy takomillashtirilishiga qaramay, siyosatshunoslik qiymatga nisbatan neytral bo'lib qolishi dargumon. Siyosat har doim insoniy o'lchovga ega bo'lib, ideallar, axloq, munosabat, e'tiqod va his-tuyg'ular ta'sirida apriori shakllanadi. Ularning ijtimoiy voqelikni qurishga ta'siri shubhasiz haqiqatdir, uni hech qanday tarzda e'tibordan chetda qoldirib bo'lmaydi. X.Abels haqli ravishda ta'kidlaganidek, "me'yoriy paradigmaga ko'ra, ijtimoiy o'zaro ta'sir ishtirokchilari majburiy kuchga ega bo'lgan ijtimoiy-madaniy qadriyatlar tizimi bilan bog'liq umumiy belgilar va ma'nolar tizimiga ega. Umumiy qadriyatlar tizimidagi sotsializatsiya natijasida o'zaro ta'sir sheriklari ijtimoiy hodisa va hodisalarni o'tmishdan ma'lum bo'lgan holatlar va xatti-

harakatlarning muayyan "namunalari" ga mos keladigan tarzda izohlaydilar. Siyosiy nazariyaning mazmunli tomoni nazariyotchi tomonidan axloqiy falsafaning asoslariga qanday murojaat qilishiga bog'liq. Aslida, liberalizm, konservatizm, marksizm va boshqa ko'plab nazariyalar me'yoriy metodologiyaga asoslanadi. 1970-yillardan keyin siyosat falsafasi yana mashhur bo'lgach, normativ siyosat nazariyasida rivojlanishning ikki asosiy yo'nalishi paydo bo'ldi. Birinchi yo'nalishning ob'ekti asosan taqsimlovchi adolat masalalari va adolat va erkinlik o'rtasidagi munosabatlar, erkinlik va tenglikning ma'naviy ma'nosi, ijtimoiy tenglikni o'rnatishga qaratilgan davlat siyosatining ma'naviy asoslari, shuningdek, ijtimoiy siyosatning muvofiqligi, individual erkinlik va plyuralizm bilan tenglik. Ikkinchi yo'nalish, birinchi navbatda, davlatning ijtimoiy, ma'naviy maqsadi va fuqarolar bilan o'zaro munosabati kontekstida uning faoliyatini o'rganadi. Xususan, bular davlatning axloqiy asoslarining mavjudligi, ularning qoidalari, qonunlarga bo'ysunishning mazmuni va asoslari, qonuniylik shartlari muammolaridir.

Normativ qiymat yondashuvi siyosiy hokimiyatni insosnparvarlik bilan tashkil etish ta'moyillarini asoslab chiqadi.

1. Axloqiy yondashuv

Siyosat nazariyasiga axloqiy tamoyillarni kiritilishi uni xafli mafkura ximoya qilishga mafkuraviy immunitetni shakillantiradi. Siyosat nazariyasiga normative qiymatli yondashuv XIX asrda uni o'rganish kuchaydi. Jumladan

“Agar insonlar taqdir – yoki sharoit bilan yashashga majbur bo'lsalar qanday qilib yaxshi yashashlari kerak?” savolni javobi normative qiymatli yondashuvga tayanadi. Bsu siyosatda ideal xolda nima bo'lishi kerak, unga qanday erishish mumkin?

Siyosatda normativ – qiymatli yondashuv unga insoniy o'lchovni baxsh etadi natijada siyosatning apreori (tabiati) ideallar, axloq normalar, munosabatlar, etiqodlar, va his tuyg'ular ta'siriga ko'chib o'tadi.

1. Davlat jamiyatning strategic rivojlantirish siyosiy qadriyatlarini yo'riqnomani ishlab chiqiqsh.

2. Ijtimoiy adolat va jamoat manfaatlarini ta'minlash sohasida qabul qilinadigan qarorlarining konseptual asoslarni asoslashda qo'llaniladi.

Xulosa: Siyosatning normative-meyoriy yondashuv nazariyalar 3 fazaga asoslanadi.

- A. Individual
- B. Shaxsiy manfaat
- C. Zamonaviy

Siyosat nazariyasining normativ qiymatli yondashuvining zamonaviy misoli ulitarizim. Ulitarizim axloqning asosi insonning harakati mezoni u ko'proq foyda kamidan yaxshiroq prizmasiga tayanadi Shuning uchun ulitarizim siyosiy qarama-qarshiliklarini har qanday yechimi uning foydali nuqtalarini topa olishidir deb qaraydi. Ulitarizim zamonaviy modeli konsensuz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Анвар Кодиров. Сиёсат фалсафаси. Монография. – Т.: ТДЮИ. 2005. – 124бет.
2. Теория и методы в современной политической науке: Первая попытка теоретического синтеза/под ред.С.У.Ларсена.-М.:РОССПЭН,2009